

doc. dr. sc. Davor Pauković
Sveučilište u Dubrovniku

Međusobne tužbe za genocid Hrvatske i Srbije: politički diskurs i utjecaj na hrvatsko-srpske odnose

Apstrakt: Početkom veljače 2015. godine Međunarodni sud pravde u Hagu (*International Court of Justice*) odbacio je tužbu Hrvatske iz 1999. godine protiv Savezne Republike Jugoslavije zbog kršenja Konvencije o genocidu, kao i protutužbu Srbije iz 2010. godine. Tužbe su se odnosile na sukobe u Hrvatskoj u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Međusobne tužbe za genocid u određenoj su mjeri obilježile odnose između Hrvatske i Srbije, posebno od podnošenja protutužbe iz Srbije. U ovom članku analizira se politički diskurs u Hrvatskoj i Srbiji u odnosu na tužbe, kao i utjecaj ove teme na odnose između dvije države.

Ključne riječi: Međunarodni sud pravde, tužba za genocid, Hrvatska, Srbija, politički diskurs, odnosi Hrvatske i Srbije

Key words: International Court of Justice, lawsuit for genocide, Croatia, Serbia, political discourse, relations between Croatia and Serbia

Uvod

U trenutku kada nastaje ovaj tekst, krajem 2015. godine, odnosi Hrvatske i Srbije, barem na političkoj razini, nisu se puno odmakli od onih iz razdoblja druge polovice devedesetih. Razloga za to je nekoliko. Primarni razlog je onaj dugog trajanja, a odnosi se na povijesno nasljeđe i različite interpretacije traumatičnih događaja s kraja 20. stoljeća. Uz to su, naravno, vezani i stvarni problemi koji su nastali kao posljedica rata iz devedesetih, kao što su pitanje nestalih, povratak izbjeglica, ratna odšteta, razna materijalna prava, povratak imovine, granična pitanja, položaj Srba u Hrvatskoj i Hrvata u Srbiji i tako dalje. Posebno je razočaravajuće da je javni diskurs ponekad gotovo identičan onom koji je prethodio (i pripremio) ratnim zbivanjima iz devedesetih. Takvo stanje stvari bilo je vidljivo u nekoliko navrata tijekom 2015. godine, posebno prilikom donošenja presude o međusobnim tužbama za genocid, obilježavanja hrvatske akcije Oluja i tijekom izbjegličke i/ili migrantske krize. Kada se pogledaju dominantne strukture u javnom diskursu vezano za odnose Hrvatske i Srbije može se zaključiti da su različiti naponi u posljednjih dvadesetak godina urodili s vrlo malo rezultata. Tu treba spomenuti Dijalog povjesničara/istoričara, *Confronting the Yugoslav Controversies: A Scholars'*

*Initiative*¹ i skupove o hrvatsko srpskim odnosima koji se od 2008. godine održavaju u Golubiću u blizini Obrovca u Hrvatskoj. Iako su ove inicijative i naponi (ponovno) povezali znanstvenike iz republika bivše Jugoslavije i proizveli značajan broj znanstvenih radova njihov učinak na kreiranje javnog i političkog diskursa bio je poprilično zanemariv. Tome treba pridodati razne programe i inicijative nevladinog sektora i civilnog društva. Relativni neuspjeh akademske zajednice i nevladinog sektora treba tražiti u slaboj medijskoj vidljivosti njihovog rada, lošim strategijama diseminacije i, najvažnije, političkim elitama koje su odnose između dvije države nerijetko koristile za legitimiziranje svoje pozicije u dnevno političkim i predizbornim okršajima.

Odnosi između Hrvatske i Srbije imali su svoje uspone i padove u posljednjih dvadesetak godina. U pojedinim trenucima činilo se da su zemlje napravile značajne iskorake koji su trebali označiti trajno prevladavanje neprijateljskog diskursa.² Ipak, to se nije dogodilo. U posljednjih nekoliko godina politički odnosi poprilično su loši i stagniraju, uz stalna zaoštavanja koja su popraćena krajnje radikalnim javnim diskursom koji ponekad podsjeća na razdoblje prije krvavog raspada Jugoslavije. Posebno je zabrinjavajuće što se takvim diskursom zahvaćaju i nove generacije.

U ovom članku donosi se pregled i analizira politički diskurs vezan za međusobne tužbe za genocid između Hrvatske i Srbije, s naglaskom na razdoblje od podnošenja protutužbe od strane Srbije početkom 2010. godine. Korišteni su hrvatski i srpski izvori dostupni na internetu. Izjave političkih elita zasigurno najviše oblikuju diskurs vezan za odnose Hrvatske i Srbije. Upravo se izjave političara iz susjedne zemlje najviše komentiraju, citiraju i prenose u medijima, pa su često jedini reprezent dominantnog mišljenja iz Hrvatske ili Srbije. Sve veća važnost internet portala i medija otvorila je novu razinu analize koja u klasičnim medijima nije postojala. Radi se o komentarima, odnosno opciji ispod teksta koja omogućuje korisniku da komentira originalni tekst, argumentira svoje stavove, polemizira s drugim korisnicima i slično. Istraživanje provedeno 2009. godine od strane *Princeton Survey Research Associates International* centra na 2259 odraslih osoba u SAD-u, a objavljeno 2010. godine, pokazalo je da 72% ispitanika prati vijesti jer uživa u komunikaciji s drugima o događajima u svijetu, a 25% ispitanika je bar jednom komentiralo vijest. Također, 51% ispitanika u dobi od 18 do 29 godina smatra važnim da se vijest može komentirati, dok populaciji od 30 do 49 i 50 do 64 godine to iznosi znatno manjih 33%³ Ovaj primjer pokazuje da sudjelovanje u komentiranju, prenošenju i analiziranju vijesti ima vrlo važno ulogu, posebno za mlađu generaciju. Prema tome, ova razina javnog diskursa ne bi se smjela mimoći u analizama, pa tako i onoj vezanoj za hrvatsko-srpske odnose, jer su upravo vijesti iz te rubrike često preplavljene komentarima korisnika. U ovom članku neće se ponuditi neka posebna metoda ili sustavno istraživanje komentara, već otvaranje ove teme treba poslužiti kao

¹ Za drugo izdanje publikacije koja je proizašla iz rada timova ove inicijative pogledati:

http://docs.lib.purdue.edu/purduepress_ebooks/28/, pristup ostvaren 23. 11. 2015.

² O hrvatsko-srpskim odnosima do 2010. godine pisao sam u: D. Pauković, „Politički odnosi Hrvatske i Srbije – između europskih integracija i povijesnog nasljeđa“, *Hrvatsko – srpski odnosi u 20. veku; politička i kulturna saradnja*, Novi Sad, 2010, 125-137.

³ Kristen Purcell, Lee Rainie, Amy Mitchell, Tom Rosenstiel, Kenny Olmstead, *Understanding the participatory news consume. How internet and cell phone users have turned news into a social experience*, Pew Research Center, 2010, http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2010/PIP_Understanding_the_Participatory_News_Consumer.pdf, pristup ostvaren 2. 12. 2015.

naglasak važnosti ovog aspekta kada se govori o kreiranju javnog diskursa preko internet vijesti. U teorijskom smislu članak se oslanja na kritičku analizu diskursa koja, između ostalog, pokušava konstruirati odnose i motive proizvođača javnog diskursa, kome se obraćaju i koje ciljeve pokušavaju ostvariti.⁴

Tužbe za genocid Hrvatske i Srbije

Ovdje se nećemo baviti svim pravnim aspektima i prijedorima koji su se pojavili tijekom cjelokupnog sudskog procesa i nakon donošenja presude, već će se pokušati smjestiti tužbe u kontekst hrvatsko-srpskih odnosa. Tužbe Hrvatske i Srbije pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu predstavljaju svojevrsni pravni nastavak sukoba iz ratnog razdoblja. One su ujedno i pregled hrvatskog i srpskog viđenja događaja u Hrvatskoj u prvoj polovici devedesetih godina.

Inicijator podizanja optužnice protiv Savezne Republike Jugoslavije, Zvonimir Šeparović, navodi da je još 1992., na funkciji ministra vanjskih poslova RH, predložio pokretanje postupka. Predsjednik Tuđman to tada nije prihvatio zbog međunarodne konstelacije. Nakon bombardiranja Srbije od strane NATO saveza 1999. godine, Hrvatska u srpnju iste godine podnosi tužbu za genocid.⁵ U hrvatskoj tužbi pokušalo se dokazati da je tijekom četiri ratne godine prekršena Konvencija o genocidu, odnosno da je SRJ (kasnije Srbija) odgovorna za etničko čišćenje, ubojstva, raseljavanja, bespravna zatočenja, zlostavljanja i uništavanje imovine hrvatskih građana. Srbija je podnijela protutužbu protiv Hrvatske u siječnju 2010. godine. U njoj se navodi da je Hrvatska prekršila Konvenciju o genocidu zločinima protiv Srba u Hrvatskoj za vrijeme i nakon operacije Oluja 1995. godine. Također, Hrvatska se optužuje za intenciju genocida, kao i za nekažnjavanje počinitelja. Sud se je 2008. godine proglasio nadležnim za tužbu Hrvatske čime je odgovorio na primjedbu Srbije o nenadležnosti suda jer SRJ nije bila članica Ujedinjenih naroda i potpisnica Konvencije⁶. Nakon raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore, Srbija je ostala jedina nasljednica tužbe. Presudom iz 2007. godine Međunarodni sud pravde odbacio je sličnu tužbu Bosne i Hercegovine protiv Srbije i Crne Gore, iako je u istoj utvrdio da se genocid dogodio u Srebrenici.⁷ S obzirom na vrlo strogo definiranu nadležnost suda, koja je potvrđena u presudi iz 2007. godine, bilo je teško očekivati drugačiju odluku u odnosu na tužbu i protutužbu Hrvatske i Srbije. U veljači 2015. godine sud je donio presudu u kojoj je s 15 glasova za i 2 protiv odbacio tužbu Hrvatske protiv Srbije, a jednoglasno protutužbu Srbije. U intervjuu za HTV presudu je komentirao prvi čovjek hrvatskoga pravnog tima do 2013. godine i profesor emeritus na Sveučilištu Yale Marijan Damaška. U objašnjenju uloge suda istaknuo je da

⁴ Paul Chilton, *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*, London and New York, 2004.

⁵ Za interpretaciju Zvonimira Šeparovića pogledati: Z. Šeparović, *Hrvatska tužba*, Zagreb, 2014.

⁶ Cjeloviti dokument presude iz veljače 2015. na tužbu i protutužbu dostupan je na stranicama Međunarodnog suda pravde. Dokument sadrži i kompletnu kronologiju sudskog procesa. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Croatia v. Serbia), <http://www.icj-cij.org/docket/files/118/18422.pdf>, pristup ostvaren 29. 11. 2015.

⁷ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>, pristup ostvaren 3. 12. 2015.

„treba imati u vidu da se u nadležnost suda ubrajalo samo pitanje državne odgovornosti zbog povrede Konvencije o genocidu“. Presuda je utvrdila postojanje pojedinačnih zločina, ali to nije bilo dovoljno da se utvrdi genocidna namjera. Kako objašnjava profesor Damaška sud je odlučio da „genocidna namjera ne može biti utvrđena ako lanac posrednih dokaza iz kojih se ta namjera izvodi ne isključi mogućnost nekoga drugog zaključka“.⁸

Glavna obilježja političkog diskursa

Hrvatska

Tužba za genocid protiv SRJ (kasnije Srbije), od podizanja 1999. do presude 2015. godine, imala je značajno mjesto u političkom diskursu, posebno vezano za hrvatsko-srpske odnose. Proces je trebao pravno verificirati srpsku agresiju na Republiku Hrvatsku i pokazati svijetu što se točno dogodilo tijekom devedesetih godina. Na konferenciji za novinare povodom podnošenja tužbe tadašnja potpredsjednica Vlade Ljerka Mintas-Hodak i ministar pravosuđa Zvonimir Šeparović istaknuli su da je cilj tužbe da se raščisti „tko je na području bivše Jugoslavije bio agresor, a tko žrtva“. Jedan od motiva je bio i odgovor na tendenciju nekih međunarodnih čimbenika o „izjednačavanju krivnje na svim stranama“, kako je u shvaćano u hrvatskom političkom rukovodstvu.⁹ Tužba za genocid bila je centralna vijest tijekom potvrde nadležnosti suda u studenom 2008. godine. Ona je u javnom i političkom diskursu predstavljena kao velika pobjeda i uspjeh Hrvatske u nastojanju zadovoljenja pravde. Predsjednik RH Stjepan Mesić izjavio je da „treba dokazati da je u Hrvatskoj počinjen genocid i da je za to izravno odgovorna Srbija“, i nastavio, „simbolika je da smo to doznali upravo u Vukovaru, ali i pravda“. Premijer Ivo Sanader istaknuo je slijedeće: „Trenutak je da se kaže da se rat nije vodio na srpskom nego na hrvatskom tlu, da nije razoren Novi Sad nego Vukovar, da su granatirani Osijek i Dubrovnik kao i da hrvatski vojnici nisu išli u Srbiju nego su srpski dolazili u Hrvatsku... Vrijeme je da se u Srbiji suoče s prošlosti“.¹⁰

Nakon promjene vlasti u Hrvatskoj 2011. godine pojavilo se mišljenje u hrvatskoj Vladi o povlačenju tužbi za genocid, ukoliko bi se riješila otvorena pitanja iz spora. Nova ministrica vanjskih poslova Vesna Pusić u više je navrata promovirala takvo razmišljanje. U intervjuu za Jutarnji list odmah nakon preuzimanja dužnosti izjavila je: „I u slučaju tužbi imate dvije mogućnosti. Jedna je da želite riješiti probleme kao što su nestali, opljačkana imovina i procesi za ratne zločine. Druga je mogućnost da na dulji rok u regiji

⁸ Ekskluzivni intervju s prof. Damaškom, *HRT*, 8. 2. 2015. <http://vijesti.hrt.hr/271437/prof-damaska-unatoc-gubitku-pannice-iz-presude-se-stjece-jasna-slika-o-kalvariji-kroz-koju-je-hrvatska-prosla>, pristup ostvaren: 1. 12. 2015

⁹ Hrvatska podnijela ICTY-ju tužbu protiv SRJ, *HRT*, 2. 7. 1999., <http://www.hrt.hr/arhiv/99/07/02/HRT0015.html>, pristup ostvaren: 3. 12. 2015.

¹⁰ Srbiji sude za genocid, *Večernji list*, 18. 11. 2008., <http://www.vecernji.hr/hrvatska/srbiji-sude-za-genocid-847803>, pristup ostvaren: 5. 12. 2015.

na životu želite održavati sukob niskog intenziteta“.¹¹ Početkom 2014. godine ponovila je da je Hrvatska spremna razgovarati o povlačenju tužbe „pod uvjetom da srbijanska strana osigura podatke o nestalima“.¹² Slične stavove iznosio je i predsjednik Ivo Josipović, kao i lider srpske manjine u Hrvatskoj, Milorad Pupovac.¹³ HDZ, dok je još bio na vlasti i kasnije u opoziciji, oštro se je protivio povlačenju tužbi. Premijerka na odlasku, Jadranka Kosor, izrazila je žestoko protivljenje takvoj opciji u prosincu 2011. godine: „Ako bi to nova vlada pokušala učiniti, mi smo, dakako, spremni na druge političke, mjere i politički odgovor. Na Hrvatsku je izvedena agresija, nije bilo građanskog rata, a ključ rješavanja sudbine nestalih u Beogradu je, u arhivima JNA“.¹⁴ Isti stav zadržao je i novi predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko, odbacujući svaku mogućnost povlačenja tužbe. Karamarko je naglasio da „oni moraju priznati da je Srbija predvođena Miloševićem izvršila velikosrpsku, četničku agresiju na Sloveniju, BiH, a posebice na Hrvatsku“. Uz to, dodaje Karamarko, tužbu se ne smije povlačiti zbog materijalne štete koju je hrvatska pretrpjela i zbog činjenice da bi se time na neki način izjednačila krivnja, a to se ne može dopustiti zbog žrtava i budućih generacija.¹⁵ Kako se je približavala javna rasprava pred Međunarodnim sudom pravde u ožujku 2014. godine, tako je ideja o povlačenju tužbe u hrvatskom političkom diskursu nestala. Ministar pravosuđa, Orsat Miljenić, koji je u veljači 2014. izjavio da šansa za povlačenje tužbe ne postoji i dodao: „Očekujem da ćemo prikazati što se stvarno dogodilo, što je tko kome napravio i da ćemo u konačnici uspjeti“.¹⁶

Početak glavne rasprave pred sudom u ožujku 2014. godine postavio je privremeno temu u centar medijskog i političkog interesa. Povodom početka suđenja premijer Zoran Milanović je komentirao slijedeće: „Teški ratni zločini su se dogodili, bilo je elemenata genocida i mi ćemo to probati dokazati“.¹⁷ U političkom diskursu uglavnom su se reproducirale osnovne teze iz hrvatske tužbe, koje se svode na zaključak

¹¹ Vesna Pusić: Povuci ćemo tužbu za genocid. Njome se dižu niske strasti, a to nije moralno prema narodu, *Jutarnji list*, 31. 12. 2011., <http://www.jutarnji.hr/vesna-pusic--povuci-emo-tuzbu-za-genocid--njome-se-dizu-niske-strasti--a-to-nije-moralno-prema-narodu/996792/>, pristup ostvaren 6. 12. 2015.

¹² VESNA PUSIĆ: 'Ako se riješi problem nestalih povlačimo tužbu za genocid', *Jutarnji list*, 4. 1. 2014., <http://www.jutarnji.hr/pusic---tuzbu-za-genocid-emo-povuci-ako-rijesite-problem-nestalih---pupovac---tuzba-nema-temelja-/1152000/>, pristup ostvaren 6. 12. 2015.

¹³ 'Mogli bi povuci tužbu, ali Vlada nije to razmatrala', *24 sata*, 25. 3. 2010., <http://www.24sata.hr/politika/mogli-bi-povuci-tuzbu-ali-vlada-nije-to-razmatrala-165665>, pristup ostvaren 6. 12. 2015.; Josipović o tužbama za genocid: Dogovor je moguć, 4. 8. 2012., <http://net.hr/danas/hrvatska/josipovic-o-tuzbama-za-genocid-dogovor-je-moguc/>, pristup ostvaren 7. 12. 2015.

¹⁴ Treba li povuci tužbu za genocid?, *HRT*, 13. 12. 2011., <http://vijesti.hrt.hr/143043/treba-li-povuci-tuzbu-za-genocid>, pristup ostvaren 7. 12. 2015.

¹⁵ Karamarko: Srbi trebaju priznati četničku agresiju na Hrvatsku, *Večernji list*, 16. 10. 2013., <http://www.vecernji.hr/hrvatska/karamarko-srbi-trebaju-priznati-cetničku-agresiju-na-hrvatsku-628319>, pristup ostvaren 8. 12. 2015.

¹⁶ Nema povlačenja tužbe protiv Srbije za genocid!, *Dnevnik.hr*, 21. 2. 2014., <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/nema-povlacenja-tuzbe-protiv-srbije-za-genocid---324502.html>, pristup ostvaren: 8. 12. 2015.

¹⁷ JUTARNJI U HAAGU Srbija: 'Ako je bilo ikakvog genocida, žrtve su Srbi. Mi smo u Hrvatskoj žrtve od Jasenovca do danas', *Jutarnji list*, 3. 3. 2014., <http://www.jutarnji.hr/upravo-pocelo-sudenje-po-tuzbi-hrvatske-protiv-srbije-za-genocid--protiv-hrvatske-svjedocit-ce-savo-strbac/1169999/>, pristup ostvaren 8. 12. 2015.

da je Srbija počinila agresiju i strašne zločine (genocid), te da se očekuje da će se to i pravno potvrditi presudom.¹⁸

Presuda suda, iz veljače 2015., kojom su odbačene tužba Hrvatske i protutužba Srbije, izazvala je reakcije svih političkih aktera. U političkom diskursu prevladavalo je razočaranje i nezadovoljstvo odbacivanjem tužbe, ali i zadovoljstvo odbacivanjem protutužbe. Vladajuća koalicija i najveća opozicijska stranka HDZ, uglavnom su, uz razočaranje presudom, isticale pozitivne elemente presude, odnosno potvrdu da su se dogodili zločini, etničko čišćenje i agresija. Premijer Milanović je u komentaru naglasio da je sud, nažalost, odbio hrvatsku tužbu i nije utvrdio da je počinjen genocid nad hrvatskim stanovništvom, ali je "utvrđeno sve ono što znamo da se definitivno dogodilo – teški ratni zločini i etničko čišćenje". Za predsjednika Josipovića presuda je bila očekivana, s obzirom na pravnu argumentaciju. Ipak, ističe da hrvatska tužba ima važnu funkciju jer je načinjen cjelovit popis žrtava i pokazana je veza između Srbije i agresije na Hrvatsku. Tome je dodao da Hrvatska mora biti svjesna „kako je sud utvrdio da je bilo zločina i s hrvatske strane, pa se mora učiniti sve da se utvrdi sudbina nestalih osoba“ i da se ne smije stati s osudama ratnih zločinaca.¹⁹ Nova predsjednica RH Kolinda Grabar-Kitarović također je istaknula da nije zadovoljna presudom, ali i da je iz obrazloženja jasno tko je bio agresor, a tko žrtva.²⁰ Predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko u komentaru presude izjavio je slijedeće: „Nisam zadovoljan presudom Međunarodnog suda pravde u Haagu, ali sam zadovoljan što je dokazano da je Srbija počinila agresiju na Hrvatsku i da je pokušala stvoriti veliku Srbiju. Sad više nitko u hrvatskoj politici neće moći izjednačavati agresora i žrtvu iako je bilo takvih pokušaja“.²¹

Srbija

Nakon odluke suda o nadležnosti za hrvatsku tužbu protiv Srbije u studenom 2008. godine ministar vanjskih poslova Srbije Vuk Jeremić najavio je protutužbu Srbije protiv Hrvatske za zločine počinjene u Oluji. On je tada između ostalog izjavio „neka se utvrdi istina za etničko čišćenje Srba tijekom akcije Oluja“ i dodao da će Srbija predstaviti slučaj kroz sagledavanje događaja u 20. stoljeću, uključujući i Drugi svjetski rat.²² Od tog trenutka, a posebno nakon podnošenja protutužbe u siječnju 2010. godine taj proces dobio je veliki prostor i u srpskom medijskom i političkom diskursu. Jednako kao

¹⁸ Miljениć o međusobnim tužbama za genocid: Ne zanima me reakcija Srba, *Večernji list*, 3. 3. 2014., <http://www.vecernji.hr/hrvatska/miljenic-o-medusobnim-tuzbama-za-genocid-ne-zanima-me-reakcija-srba-924573>, pristup ostvaren 8. 12. 2015.

¹⁹ Reakcije na odluku iz Haaga: "Iako genocid nije dokazan, zločina je bilo", *Poslovni dnevnik*, 3. 2. 2015., <http://www.poslovni.hr/hrvatska/reakcije-na-odluku-iz-haaga-iako-genocid-nije-dokazan-zlocina-je-bilo-289272>, pristup ostvaren 8. 12. 2015.

²⁰ Kitarović: Uvažavam presudu iako nisam zadovoljna s njom, *24 sata*, 3. 2. 2015., <http://www.24sata.hr/politika/kitarovic-uvazavam-presudu-iako-nisam-zadovoljna-s-njom-404688>, pristup ostvaren 9. 12. 2015.

²¹ Karamarko: Neće se više moći izjednačavati žrtvu i agresora, *24 sata*, 4. 2. 2015., <http://www.24sata.hr/politika/karamarko-nece-se-vise-moci-izjednacavati-zrtvu-i-agresora-404899>, pristup ostvaren 9. 12. 2015.

²² Kontratužba Srbije za zločine u „Oluji“, *Blic*, 19. 11. 2008., <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/66031/Kontratužba-Srbije-za-zlocine-u-Oluji>, pristup ostvaren 5. 12. 2015.

i u Hrvatskoj, u Srbiji se pojavila ideja o povlačenju međusobnih tužbi. U ožujku 2010. godine tu mogućnost na sastanku u Opatiji istaknuli su tadašnji predsjednici Boris Tadić i Ivo Josipović. Tom prilikom Tadić je izjavio: „Smatram da bi bilo dobro da vansudskim poravnanjem rešimo i taj spor, što ne znači da bi se odustalo od sudskih postupaka protiv onih koji su počinili zločine. Svi koji su počinili zločine moraju da odgovaraju. Spremni smo da radimo na rešenju koje bi bilo kompromisno, ali koje neće da poništi načela pravde i pravednosti”.²³ Tadašnji prvi potpredsjednik Vlade Srbije, Aleksandar Vučić, izjavio je početkom svibnja 2013. godine da povlačenje tužbi ovisi o tome koliko će se uspješno rješavati problemi između dvije zemlje.²⁴ Na sastanku Josipovića i novog srpskog predsjednika Tomislava Nikolića u 10. mjesecu 2013., srbijanski predsjednik založio se za povlačenje tužbi: „Povlačenje tužbi ustanovilo bi potpuni mir između dve države, a u suprotnom, ako tužbe dospeju pred sud, kakva god bila presuda, neko time neće biti zadovoljan”.²⁵

Kada je objavljena presuda reakcija političara u Srbiji bila je pozitivnija nego u Hrvatskoj, što je i razumljivo s obzirom da je Srbija predlagala povlačenje tužbi. Uz to, postojala je i velika sličnost u izjavama, posebno vladajućih u Hrvatskoj i Srbiji. Naglašeno je nezadovoljstvo zbog odbacivanja protutužbe, ali je presuda predstavljena kao pobjeda Srbije kojom je dokazano da Srbi nisu počinili genocid, dok su, s druge strane, potvrđeni masovni zločini Hrvata nad Srbima. Izricanje presude zajedno su pratili predsjednik i premijer Srbije i predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik. Zajedničku izjavu nakon izricanja presude dao je Tomislav Nikolić. U njoj se navodi da je presuda preokrenula ustaljene stereotipe međunarodne zajednice o događajima u bivšoj SFRJ u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Nastavio je: „Presuda Međunarodnog suda pravde nije ispunila naša očekivanja, posebno u dijelu koji se odnosi na odgovornost Hrvatske ... ICJ je utvrdio da su vlasti Republike Hrvatske bile svjesne da će vojna akcija 'Oluja' dovesti do protjerivanja civilnog stanovništva. Na ovaj način i od strane najviše pravne institucije UN potvrđeno je da su hrvatske snage počinile masovne zločine prema Srbima u Hrvatskoj. Uprkos nepravdi načinjen je ohrabrujući korak. Iskreno se nadam da će u vremenu pred nama biti dovoljno hrabrosti kako bi Srbija i Hrvatska u dobroj vjeri zajedno rješavale sve ono što sputava da našu regiju uvedemo u razdoblje trajnog mira i prosperiteta.“ Na istom obraćanju medijima govorio je i Milorad Dodik, koji je između ostalog istaknuo da će ljudi i dalje vjerovati da je u Hrvatskoj počinjen genocid jer to govore činjenice. Također je istaknuo da ostaje osjećaj nepravde nad srpskim narodom koji je najveća žrtva i najviše stradao u raspadu bivše Jugoslavije²⁶ Potpredsjednik Vlade Srbije Rasim Ljajić izjavio je da je odluka suda očekivana „jer je od početka bilo jasno da će uzajamne tužbe biti odbačene“. Predsjednik poslaničke grupe Demokratske stranke

²³ Tužbe za genocid rešiti van suda, *Blic*, 25. 3. 2010., <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/182173/Tuzbe-za-genocid-resiti-van-suda>, pristup ostvaren 2. 12. 2015.

²⁴ Vučić: Povlačenje tužbi zavisi od rešavanja problema, *Blic*, 1. 5. 2013., <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/380586/Vucic-Povlacenje-tuzbi-zavisi-od-resavanja-problema>, pristup ostvaren 3. 12. 2015.

²⁵ Nikolić - Josipović: Hrvatska ne povlači tužbu za genocid!, *Telegraf*, 16. 10. 2013., <http://www.naslovi.net/2013-10-16/telegraf/nikolic-josipovic-hrvatska-ne-povlaci-tuzbu-za-genocid-foto/7452636>, pristup ostvaren 4. 12. 2015.

²⁶ VIDEO Reakcije na presudu: Pogledajte što su rekli Nikolić i Dodik, *Politika plus*, 3. 2. 2015., <http://www.politikaplus.com/novost/116975/VIDEO-Reakcije-na-presudu-Pogledajte-sto-su-rekli-Nikolic-i-Dodik>, pristup ostvaren 6. 12. 2015.

Borislav Stefanović ocijenio je da je presuda dobra za regiju i odnose Hrvatske i Srbije i da se nada „da će ova presuda doprineti da ratna retorika 1990-ih i suludi nacionalizam odu u istoriju“. ²⁷ Predsjednik Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj nazvao je presudu kompromisom i istaknuo da je „dokazan kolektivni zločin“ u Oluji. ²⁸

Prije zaključka: komentari korisnika internet vijesti

Nema sumnje da su u posljednjih desetak ili više godina komentari korisnika internet vijesti postali novi izvor i faktor u kreiranju javnog mnijenja. ²⁹ U ovom kratkom poglavlju neće se predstaviti neko sustavno i metodološki osmišljeno istraživanje, već se samo želi upozoriti na činjenicu da teme vezane za odnose Hrvatske i Srbije izazivaju veliku pozornost korisnika internet vijesti u Hrvatskoj i Srbiji, što se može vidjeti po broju komentara koje takve vijesti često imaju. To je bilo evidentno i u vijestima vezanim za međusobne tužbe za genocid. Već površni pogled na nekoliko vijesti iz ove rubrike pokazuju značaj rubrike komentari na kreiranje javnog diskursa, u ovom slučaju o međusobnim tužbama za genocid. Primjerice, vijest o odbacivanju tužbi za genocid na stranicama *Večernjeg lista* komentirana je 626 puta. ³⁰ Ista vijest na stranicama *Kurira* komentirana je 250 puta, a 252 puta na portalu *Blica*. ³¹ Poruke koje se mogu pročitati u komentarima korisnika često su vrlo simplificirana objašnjenja i zaključci koji u pravilu podržavaju „svoju“ stranu. Nerijetko, povezana su i s eksplicitnim uvredama drugog naroda/države. Ako uzmemo u obzir da komentare u pravilu više pišu mlađe generacije, možemo zaključiti da je neprijateljski diskurs „uspješno“ prenesen i na nove generacije. Ono što je u navedenim komentarima evidentno odnosi se na isticanje žrtve svog naroda, čime se vidi značajna podudarnost s dominantnim političkim i medijskim diskursom. Treba istaknuti da ne pripadaju svi komentari u tu skupini, već da postoji i određen broj komentara pomirljivog i dijaloškog karaktera.

Unatoč svim problemima koji postoje u analiziranju komentara korisnika, oni su u svakom slučaju mogu biti indikativni za utvrđivanje javnog mnijenja o hrvatsko-srpskim odnosima. Ne samo to, komentari korisnika sudjeluju u kreiranju javnog diskursa, nekad vjerojatno i više od samog teksta na koji se odnose.

²⁷ Reakcije zvaničnika na presudu MSP, *Blic*, 3. 2. 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/531801/Reakcije-zvanicnika-na-presudu-MSP>, pristup ostvaren 6. 12. 2015.

²⁸ Šešelj: Kompromisna presuda u Hagu, *B92*, 5. 2. 2015., http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=02&dd=05&nav_category=64&nav_id=955134, pristup ostvaren 6. 12. 2015.

²⁹ Arthur D. Santana, Online Readers' Comments Represent New Opinion Pipeline, *Newspaper Research Journal*, Vol. 32, No. 3, Summer 2011, str. 66-81.

³⁰ Haaški sud odbacio tužbu Hrvatske i srpsku protutužbu. 'Nisu dokazale genocid', *Večernji list*, 3. 2. 2015., <http://www.vecernji.hr/hrvatska/u-haagu-presuda-za-genocid-987626>, pristup ostvaren 5. 12. 2015.

³¹ DAN ODLUKE: I hrvatska i srpska tužba za genocid odbačene u celini!, *Kurir*, 3. 2. 2015., <http://www.kurir.rs/vesti/politika/uzivo-dan-odluke-srbija-i-hrvatska-cekaju-presudu-iz-haga-clanak-1673394>, pristup ostvaren 5. 12. 2015.; TAČKA NA SPOR Tužbe Hrvatske i Srbije odbijene u celini, *Blic*, 3. 2. 2015., <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/531294/TACKA-NA-SPOR--Tuzbe-Hrvatske-i-Srbije-odbijene-u-celini>, pristup ostvaren 5. 12. 2015.

Zaključak – utjecaj tužbi na odnose Hrvatske i Srbije

Tužba Hrvatske i protutužba Srbije za genocid pred Međunarodnim sudom pravde nekoliko su godina opterećivale odnose između dvije zemlje. Utjecaj je bio izrazito negativan, što je razumljivo s obzirom na sadržaj. Ipak, ne onoliko negativan koliko su mnogi očekivali. Politički diskurs vezan za optužnice imao je nekoliko glavnih obilježja. Prije svega, političari su u završnoj fazi procesa, kada je otpala opcija povlačenja tužbi, ponavljali i zastupali glavne argumente svoje strane u postupku. To je značilo da su isticali teze u kojima je njihova strana glavna žrtva i da očekuju da će sud dokazati tu činjenicu. Time je reproduciran diskurs žrtve, koji je dobrim djelom obilježio raspad Jugoslavije i ratove u devedesetima. Takav diskurs uglavnom vidi samo stradanja svoje strane, potencira ga i pretpostavlja stradanjima druge strane, koje umanjuje ili negira. Nažalost, takav diskurs još uvijek dominira u hrvatsko-srpskim odnosima. U kontekstu hrvatskog diskursa to znači da je Srbija u sklopu velikosrpske politike počinila agresiju i genocid prilikom etničkog čišćenja na okupiranim teritorijima Republike Hrvatske tijekom 1991-1995. godine. S druge strane, u srpskom diskursu, Srbi u Hrvatskoj su najveće žrtve rata, nad kojima je Hrvatska izvršila genocid tijekom vojne operacije Oluja, a takva politika prema Srbima ujedno je i kontinuitet hrvatskog odnosa prema Srbima iz razdoblja NDH. Ovdje je važno istaknuti da kritika diskursa žrtve ne znači relativizaciju povijesti i izjednačavanje krivnje za procese i pojedinačne zločine koji su obilježili raspad Jugoslavije i rat u Hrvatskoj. Drugo obilježje diskursa odnosi se na utvrđivanje istine oko otvorenih pitanja, koja je trebala završiti prepirke i pripomoći u rješavanju problema iz devedesetih, a time i omogućiti razvijanje boljih odnosa u budućnosti. Naravno, to su bila iluzorna očekivanja, jer su i jedna i druga strana tumačile presudu djelomično kao svoju pobjedu, u kontekstu da su dokazani zločini druge strane.

Politički odnosi Hrvatske i Srbije i krajem 2015. godine u najvećoj mjeri ovise o povijesnom nasljeđu, odnosno (ne)mogućnosti suočavanja s prošlošću. Značajnu ulogu u ponovnoj radikalizaciji neprijateljskog diskursa, „mi i oni“, „naše žrtve i njihovi zločini“ odigrale su tužbe za genocid. On je bio posebno vidljiv tijekom obilježavanja vojne akcije Oluja u Hrvatskoj, koja je ujedno bila glavna tema srpske protutužbe. Tome treba pridodati i trenutno političko vodstvo u Hrvatskoj i Srbiji koje ne pronalazi načine za uspostavu drugačijeg dijaloga. U skladu s tim, političari koriste odnose i otvorene probleme dviju zemalja da legitimiziraju svoju poziciju u njihovim unutarnjim političkim arenama. Značajan „novi“ doprinos pogoršanju odnosa prouzrokovala je izbjeglička kriza. To je u jednom trenutku dovelo do zatvaranja granice i najoštrijih poruka na relaciji Zagreb-Beograd još od vremena rata. U to su se uključili i mediji, pa su tako srpski tabloidi hrvatskog premijera Milanovića usporedili s Pavelićem, a Hrvatsku proglasili ustaškom državom.³² Tome je prethodila izjava premijera Milanovića koji je Srbe nazvao barbarima, kako je bilo protumačeno u Srbiji. Milanović je kasnije obrazložio da „ti barbari nisu Srbi, nego Orban i društvo koji Arape doživljavaju kao

³² Srpski tabloidi uspoređuju Milanovića s Pavelićem ..., *Index.hr*, 25. 9. 2015., <http://www.index.hr/vijesti/clanak/srpski-tabloidi-usporedjuju-milanovica-s-pavelicem-traze-savjet-psihijatra-tumace-zasto-je-idiot/844050.aspx>, pristup ostvaren 9. 12. 2015.

barbare“.³³ Dvadeset godina od završetka rata u Hrvatskoj nismo se puno odmaknuli u procesu raščišćavanja problema između Hrvatske i Srbije, posebno onih koji se tiču suočavanja s prošlošću. Zašto je tome tako opet ovisi da li se procjenjuje iz Zagreba ili Beograda. Neupitno je da će svi relevantni akteri u kreiranju javnog diskursa morati preispitati strategije djelovanja, ukoliko ne želimo da i dalje s jedne strane Dunava žive ustaše, a s druge četnici.

Summary

In early February 2015, the International Court of Justice dismissed the Croatian lawsuit against Serbia for violating the Genocide Convention, as well as Serbia's countersuit. Lawsuits were related to the war in Croatia from 1991 to 1995. Mutual lawsuits for genocide to some extent marked relations between the Croatia and Serbia in last several years. This article analyzes the political discourse in Croatia and Serbia in relation to the lawsuits, as well as the impact of these issues on the relations between the two countries.

³³ MILANOVIĆ SE ISPRIČAO SRBIJI: Nisam rekao da ste barbari, čovjeka sklonijeg Srbima u RH možda ima, ali ne u politici!, *Dnevno.hr*, 25. 9. 2015., <http://www.dnevno.hr/vijesti/regija/milanovic-se-ispricao-srbiji-nisam-rekao-da-su-srbi-barbari-835070>, pristup ostvaren 8. 12. 2015.